

บทบาทพระสงฆ์ไทยกับการพัฒนาสาธารณประโยชน์เพื่อสังคม :

กรณีศึกษา พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร)

Role of Thai Sangha in the Development of Social Enterprises :

A Case Study of Phra Dhammongkolyarn (Luangphor Viriyang Sirintharo)

เอกพจน์ คงกระเรียน

ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยรัฐกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก : ศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ (ราชบัณฑิต)

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ศาสตราจารย์ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์

Abstract

This qualitative research aimed to study and to compare the roles of Buddhist monks in social development in the past (before 1978) and in the present focusing on the case of Phra Dhammongkolyarn Luangphor Viriyang Sirintharo. The research methodology included documentary research and an in-depth interview with Phra Dhammongkolyarn Luangphor Viriyang Sirintharo, Buddhist monks involved in social development and informants involved in social development in the area of Buddhism.

The researcher found that Buddhist monks took part in social development in the past before 1978 took place due to the failure of public administration and government operations, inefficient government officers, structural complexity, aligning with the expanded influence of communism. The government consequently utilized the power of traditional mores and authority of the religious institution, having them take part in social development.

In terms of the role of Buddhist monks, it was found that most projects for public interests yielded the benefits to all targeted groups in the society including the youth, general public and beneficiaries at the international sphere.

The result of the comparative study revealed that, in terms of politics, in the past, Buddhist monks were utilized as the mechanism for social development by the government. When compared to the current scenario, they were more independent and unimpeded by political influence. In the economic aspect, the role of Buddhist monks in the past and in the present focused on the same issue, earning for the living and the wellbeing of the people. Consequently, development projects were aimed at training skills, creating the jobs and income for the population to be able to survive sufficiently, being the firm ground for happy family and strong community. In terms of the social aspect, in the past and in the present, public participation were found to be the tool for social development since it was the most natural form of social consciousness.

Keywords : Role of Thai Sangha, Development, Social Enterprises, Phra Dhammongkolyarn, Luangphor Viriyang Sirintharo

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในอดีตก่อนปี 2530 ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในปัจจุบันและเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในอดีตกับปัจจุบัน โดยศึกษากรณี พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) แนวทางการศึกษาใช้การวิจัยเอกสาร ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาโดยเฉพาะ พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) และกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการพัฒนาสังคมในบริบทที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยพบว่าก่อนปี 2530 พระสงฆ์ต้องเข้าไปมีบทบาทในกระบวนการพัฒนาสังคมสืบเนื่องจากการบริหารงานของกลไกภาครัฐที่ล้มเหลวและข้าราชการขาดประสิทธิภาพในการทำงานรวมถึงความซับซ้อนเชิงโครงสร้างอำนาจหน้าที่ อีกทั้งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเกิดการรุกรานของลัทธิคอมมิวนิสต์ ภาครัฐจึงต้องอาศัยพลังจารีตนิยมคือสถาบันศาสนาโดยให้พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคม

จากการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน กรณี พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) พบว่า โครงการพัฒนาสาธารณประโยชน์เพื่อสังคมของพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) ยังประโยชน์ให้เกิดแก่กลุ่มเป้าหมายทุกระดับในสังคม ทั้งระดับเยาวชน ระดับประชาชนทั่วไปและระดับนานาชาติ

จากการเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในอดีต (ก่อนปี 2530) กับปัจจุบัน ด้านการเมืองพบว่า การพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในอดีต (ก่อนปี 2530) มีเรื่องการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องเนื่องจากเป็นกลไกการพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐ ส่วนการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในปัจจุบันมีความเป็นอิสระปราศจากเรื่องการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง ด้านเศรษฐกิจพบว่า การพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในอดีต มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือเรื่องปากท้องของประชาชน โครงการเพื่อการพัฒนาต่างๆ มุ่งเน้นการฝึกอาชีพเพื่อสร้างงานสร้างรายได้เป็นหลัก เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงตนอยู่ได้ในลักษณะครอบครัวมีสุขและให้ชุมชนเข้มแข็ง ด้านสังคมพบว่า การพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในอดีตใช้หลักการมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเพราะการมีส่วนร่วมคือสำนักทางสังคมอย่างเป็นทางการที่ดีที่สุด

คำสำคัญ : บทบาทพระสงฆ์ไทย การพัฒนา สาธารณะประโยชน์เพื่อสังคม พระธรรมมงคลญาณ หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาอย่างที่เราเข้าใจกันโดยสามัญเป็นผลอย่างหนึ่งแห่งความพยายามของมนุษย์ที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตบางอย่างของตนซึ่งมีทั้งปัญหาเฉพาะบุคคลและปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันที่เรียกว่าปัญหาทางสังคม ในเมื่อศาสนาเกิดจากความพยายามของมนุษย์จึงทำให้มนุษย์และศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น โดยเฉพาะในทางสังคมในฐานะที่ศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่ง ศาสนาจะมีความสำคัญได้รับการยอมรับนับถือจากหมู่มนุษย์เพียงไรก็อยู่ที่ว่า ศาสนายังมีประโยชน์ช่วยสนองความต้องการของมนุษย์ในการแก้ไขปัญหามาของพวกเขาได้เพียงใด และมนุษย์ยังมองเห็นความจำเป็นของศาสนาอยู่เพียงใด ข้อนี้หมายความว่าการศึกษาอยู่ เจริญขึ้น เสื่อมลงหรือสิ้นไปของศาสนาขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่มีต่อสังคมเป็นสำคัญ (พระราชาธรมณี, 2512)

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับศาสนาหรือระหว่างสังคมกับศาสนาเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างหน้าที่ ซึ่งแต่ละองค์ประกอบหรือแต่ละสถาบันที่ประกอบกันขึ้นเป็นโครงสร้างสังคมจะต้องกระทำหน้าที่ของตนทั้งในสภาวะที่พึงกระทำไปตามปกติวิสัยและในสภาวะที่ต้องยืดหยุ่นหรือปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพความ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกโครงสร้างสังคม เพื่อการรักษาสังคมโดยส่วนรวมให้คงอยู่ได้และเป็นไปเพื่อการปรับระเบียบสังคมให้มั่นคง (พินิจ ลาภธนานนท์, 2529)

พระสงฆ์จึงควรจะไปมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมตามหลักพุทธธรรมและพุทธพจน์แล้ว ตามสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิต และการบำเพ็ญภavanaของพระสงฆ์แล้ว มีเหตุผล 3 ประการที่ผลักดันให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทต่อสังคมคือ ประการแรก การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่ชาวบ้านถวาย (ปัจจัย 4 ได้แก่ จีวร เครื่องนุ่งห่ม อาหารบิณฑบาต เสนาสนะที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค, ผู้วิจัย) ประการที่สอง สภาพและเหตุการณ์ในสังคมย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม ประการสุดท้าย โดยคุณธรรมคือเมตตาธรรมพระสงฆ์จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ (พระมหาสมทรง สิริธโร, 2525)

สังคมไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับวิวัฒนาการทางความคิดและค่านิยมของคนในสังคมเรียกได้ว่าเป็นอนิจจะลักษณะของสังคมคือ การเกิดขึ้น การตั้งอยู่ และการเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ สมบูรณ์ สุขสำราญ (2530) กล่าวได้ว่า จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวไว้ในเบื้องต้น บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์จึง

ต้องปรับไปตามการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างสังคมด้วย ปัจจุบันจะเห็นว่ามีการถกเถียงปัญหาเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ว่า “พระทำอะไรให้แก่สังคมบ้าง” บางคนถึงกับวิจารณ์ว่า “พระเป็นกาฝากสังคม” เพราะเอาแต่นั่งรับจตุปัจจัยไทยทานซึ่งสืบเนื่องมาจากบทบาทของพระสงฆ์หลายด้านสูญเสียไป

บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมลดน้อยเพราะมีสถาบันทางสังคมแบบใหม่เข้ามารับบทบาทเดิมของวัด โลกในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมากทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมถึงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศทำให้เกิดการถ่ายเททางภูมิปัญญาทัศนคติ ค่านิยม รวมไปถึงวัฒนธรรม จะเห็นว่าสมัยก่อนเรียนที่วัด ปัจจุบันเรียนที่โรงเรียน มหาวิทยาลัย มีแหล่งบันเทิง ห้างสรรพสินค้า รวมถึงเทคโนโลยีต่างๆ มีความทันสมัยมากขึ้นทำให้จำนวนคนเข้าวัดลดจำนวนลงประชาชนห่างเหินจากพระสงฆ์มากยิ่งขึ้น

การกำหนดแนวทางการพัฒนารวมถึงหลักการต่างๆ จะต้องคิดหาวิธีการที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ที่จะเป็นผู้ได้รับการพัฒนา และแนวทางการพัฒนาจะต้องยั่งยืนสามารถอำนวยความสะดวกทั้งแก่ปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม สิ่งเหล่านี้คือแนวทางการพัฒนาที่จะต้องกำหนดเป็นหลักคิดสำหรับพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นต่อไป บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ควรจะมีมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างรอบด้านทั้งทางด้านวัตถุ (วัตถุนิยม) และทางด้านจิตใจ (จิตนิยม) ทั้งนี้การพัฒนาในด้านต่างๆ จะต้องอยู่ภายใต้กรอบที่เรียกว่าคุณธรรมรวมถึงศีลธรรมด้วยซึ่งมีพุทธธรรมอันเป็นฐานและเป็นยุทธวิธีในการพัฒนา

พระพุทธศาสนาโดยสถาบันสงฆ์เป็นองค์กรเอกชนองค์กรหนึ่งที่ได้นำรูปแบบและแนวทางการพัฒนาขึ้นมาใหม่ โดยยึดถือรูปแบบรากเหง้าของวัฒนธรรมเดิมตามแนวทางของพุทธธรรมและความเชื่อทางศาสนาพุทธเป็นสิ่งสำคัญ แม้ในปัจจุบันสถาบันสงฆ์ที่เข้ามามีส่วนร่วมในบทบาทการพัฒนา ยังไม่กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง แต่ก็พอจะมีปรากฏให้เห็นในทุกๆ ภาคของประเทศ (สมบุญ สุขสำราญ, 2530) ซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้นำทางความเชื่อความคิดและเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมใจของชาวบ้านและคนในชุมชนซึ่งเมื่อจะดำเนินการพัฒนาใดก็ตามจะมีต้นทุนทางความคิดความเชื่อและความศรัทธาของคนในชุมชนเป็นทุนเดิมทำให้การจะดำเนินการพัฒนาต่างๆ เป็นไปได้ง่ายกว่าภาครัฐ กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงของสังคม ในปัจจุบันทำให้บทบาทต่อการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ได้ลดลงเป็นอย่างมาก เพราะมีหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาดำเนินการแทนพระสงฆ์อย่างไรก็ตามบทบาทของพระสงฆ์ก็ไม่ได้ลดลงอย่างหมดสิ้นทีเดียว ปัจจุบันยังมีพระสงฆ์ที่พยายามจะสร้างโครงการต่างๆ เพื่อสร้างบทบาทในกระบวนการพัฒนาสังคมไปพร้อมกับการพัฒนาของภาครัฐ คือ

พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) วัดธรรมมงคล กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นพระสงฆ์ผู้อุทิศตนเพื่อสร้างสาธารณประโยชน์แก่สังคมทั้งทางโลกและทางธรรม จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาว่า “พระสงฆ์มีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาสังคมภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงจากเดิมอย่างไร อ้างอิงโดยหลักธรรม (พระธรรมวินัย) และโลกธรรม (ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในอดีต (ก่อนปี 2530)
2. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน กรณี พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) วัดธรรมมงคล
3. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในอดีต (ก่อนปี 2530) กับปัจจุบัน กรณี พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร)

แนวคิดทฤษฎี

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่พระภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” หลักพรหมวิหาร 4 เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นหลักธรรมเพื่อเกื้อกูลสังคมและเป็นหลักใจกำกับความประพฤติ (วุฒิ) วุฑฒิธรรม 4 สัปบุริสังเสวะ การคบหาสัตบุรุษ สัทธัมมัสสวนะ ฟังพระสัทธรรม โยนิโสมนสิการ คิดไตรตรองเหตุผลโดยแยกคาย ธรรมานุธรรมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมให้ถูกต้อง เป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญแก่ตนและสังคม

แนวคิดการพัฒนา พระบรมราชโองการในหลวงรัชกาลที่ 9 “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมีพอกินพอใช้ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน” และหลักการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564) และแนวคิดของหลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร “หากเราจะพัฒนาชาติเราก็คงต้องพัฒนาเด็ก” เพราะคุณภาพของสังคมเกิดมาจากคุณภาพของเด็ก

แนวคิดภาวะผู้นำ ภาวะผู้นำเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม อานันท์ ปันยารชุน “ผู้นำไม่ใช่ผู้ที่นำคนอื่น แต่ผู้นำที่ดีคือผู้ที่ผู้น้อยอยากเดินตามและผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักการสานประโยชน์ระหว่างบุคคลในสังคมให้เกิดขึ้นได้” ภาวะผู้นำ 4 แบบ ภาวะผู้นำแบบชี้แนะ ภาวะผู้นำแบบให้การสนับสนุน ภาวะผู้นำแบบให้มีส่วนร่วม

ภาวะผู้นำแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ ผู้นำการพัฒนาในทุกรูปแบบล้วนมีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือ “มุ่งสร้างความเจริญแก่สังคม”

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์เป็นพระสงฆ์นักพัฒนาและกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการพัฒนาสังคมในบริบทที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

แนวทางการศึกษาใช้การวิจัยเชิงคุณภาพวิจัยเอกสาร โดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้อ้างอิงประกอบการวิจัย และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาโดยเฉพาะ พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) และกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินการพัฒนาสังคมในบริบทที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ข้อมูลที่ได้รับจากทั้งสองแนวทาง ผู้วิจัยจะนำผลที่ได้จากการศึกษาวิจัย เปรียบเทียบกับงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนาของ สมบูรณ์ สุขสำราญ (2530) เพื่ออธิบายบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในอดีต (ก่อนปี 2530) อธิบายบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน กรณีพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) วัดธรรมมงคล และอธิบายเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในอดีตกับปัจจุบัน เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่าง ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง พร้อมนำผลการศึกษาเสนอแนะแนวทางการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมปัจจุบัน

สรุปผลการวิจัย

บทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ก่อนปี 2530 การที่พระสงฆ์ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคมสรุปได้ดังนี้

1. ความไร้ประสิทธิภาพของกลไกระบบราชการซึ่งมีการบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจทำให้การพัฒนาสังคมมีข้อจำกัดคือได้รับการพัฒนาเฉพาะบางท้องถิ่นเท่านั้น
2. บรรทัดฐานสำคัญประการหนึ่งของชาวบ้านในท้องถิ่นมองว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณทั้งทางธรรมและทางโลกซึ่งหมายถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน เป็นที่ยกย่องและเคารพนับถือของคนในท้องถิ่นจึงยินยอมที่จะทำตามพระสงฆ์แบบไม่มีข้อแม้
3. ความไร้ประสิทธิภาพของข้าราชการปฏิบัติงาน สืบเนื่องมาจากความล้มเหลวของระบบราชการที่พิจารณาความดีความชอบจากผลงานที่เห็นเป็นรูปธรรมและสามารถจับต้องได้ในเชิงปริมาณ

มากกว่าคุณภาพ ทำให้ข้าราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานพัฒนาสังคมดำเนินการพัฒนาสังคมแบบฉาบฉวย

4. การพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ใช้ว่าจะราบเรียบปราศจากปัญหาอุปสรรคยิ่งความเดือดร้อนของประชาชนในท้องถิ่นมากขึ้นเท่าไรปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานย่อมมีมากขึ้นด้วยตามลำดับ

5. การพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในสมัยอดีตถูกมองว่าเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐบาล

6. ปัญหาสำคัญของพระสงฆ์นักพัฒนาคือความล้าสมัยของชาวบ้านในขณะนั้นต่อกระบวนการสังคมพัฒนาเพราะบางคนมองว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์พระต้องอยู่ส่วนพระไม่ควรมายุ่งกับปากท้องของคน

บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน กรณีพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) แบ่งการพัฒนาเป็นระดับเป้าหมาย ดังนี้

กลุ่มเป้าหมายระดับเยาวชน การพัฒนาเด็กคือเป้าหมายหลักสำคัญของหลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร “หากว่าเราจะพัฒนาชาติเราต้องพัฒนาเด็ก” เป็นความตั้งใจของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ที่จะสร้างบุคลากรของชาติให้มีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีคิดของ ชนิกันต์ เพชรงาม (2560) ที่ว่า “การเสริมสร้างทุนมนุษย์ ทุนสังคมและทุนทางวัฒนธรรม โดยเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมจะนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพ”

กลุ่มเป้าหมายระดับประชาชนทั่วไป การสร้างวัดในประเทศไทยเพื่อเป็นศาสนสถานใช้ประกอบกิจของสงฆ์และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และสร้างสถาบันพลังจิตตานุภาพทั่วประเทศเพื่อสอนวิชาสมาธิแก่ประชาชน สร้างสถาบันออกแบบนานาชาติพัฒนาเพื่อพัฒนาทักษะความรู้และทักษะอาชีพด้านการออกแบบที่เป็นมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับในระดับสากล สร้างพระวิริยะมงคลมหาเจดีย์ศรีรัตนโกสินทร์และพระพุทธมณฑลธรรมศรีไทยเพื่อเป็นปูชนียสถานและปูชนียวัตถุแก่พุทธศาสนิกชนสืบไว้ในพระพุทธศาสนาและการจัดบวชชีพราหมณ์ซึ่งเป็นงานประจำปีของวัดธรรมมงคล เป็นความตั้งใจของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ที่ต้องการให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าถึงการบวชเนกขัมมะ (ถือศีล 8) ซึ่งเป็นบุญกุศลตามหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนา หลักคิดสำคัญประการหนึ่งของหลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร คือ ต้องการแสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมในสิทธิระหว่างเพศชายและเพศหญิงได้มีโอกาสบวชอย่างเท่าเทียมกัน

กลุ่มเป้าหมายระดับนานาชาติ การสร้างวัดไทยในต่างประเทศของหลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิชาสมาธิที่หลวงพ่อวิริยงค์ฯ ได้ศึกษามาจากหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต การดำเนินงานสอนสมาธิในต่างแดนจะไม่มุ่งเน้นให้คนเปลี่ยนศาสนา

แต่จะแนะนำการทำสมาธิที่ถูกต้อง เมื่อคนทำสมาธิแล้วจะเกิดผลทางใจ คือ ความมีเหตุผลมีผลทางจิต มีความเสียสละและมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน องค์ประกอบทั้งสามประการคือหลักสันติสุขและสันติภาพของสังคมโลก (World peace)

อภิปรายผลการวิจัย

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในอดีต (ก่อนปี 2530) จากการบริหารงานของกลไกภาครัฐที่ล้มเหลวและข้าราชการขาดประสิทธิภาพในการทำงานรวมถึงความซับซ้อนเชิงโครงสร้างอำนาจหน้าที่ ทำให้การดำเนินการพัฒนาสังคมของภาครัฐล้มเหลวมีเพียงปริมาณแต่ขาดคุณภาพและไม่ทั่วถึง เหตุผลดังกล่าวทำให้พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทการเป็นผู้นำด้านการพัฒนาโดยใช้ทุนทางสังคมคือความใกล้ชิดกับชุมชน ความเป็นผู้นำชุมชนทั้งทางโลกและทางธรรม โดยอาศัยศรัทธาของประชาชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งการเป็นผู้นำการพัฒนาจิรวรรณ ภักดีบุตร (2546) เห็นว่า “ผู้นำการพัฒนาหากผู้นำเหล่านั้น มีภาวะผู้นำสูง มีบารมีที่ผู้คนยอมรับนับถือและ/หรือ มีตำแหน่งที่จะผลักดันให้ดำเนินงานพัฒนาได้ งานพัฒนากิจกรรมหรือโครงการพัฒนาที่จะดำเนินไปด้วยดี” ซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้นำ ทั้งทางโลกและทางธรรม แต่กระนั้นก็ยังถูกมองว่าเป็นเครื่องมือของภาครัฐเพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมือง ภาครัฐก็ให้เหตุผลว่าพลังจารีตนิยมคือพระสงฆ์เท่านั้นที่จะขับไล่การรุกรานของลัทธิคอมมิวนิสต์ออกไปจากสังคมได้ จึงได้ให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคมสนับสนุนกลไกการพัฒนาของภาครัฐยังผลให้เกิดความสำเร็จในด้านการพัฒนาของภาครัฐทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และด้านสังคม

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน กรณีพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) โครงการพัฒนาสาธารณประโยชน์เพื่อสังคมของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ยังประโยชน์ให้เกิดแก่กลุ่มเป้าหมายทุกระดับในสังคม ทั้งกลุ่มเป้าหมายการพัฒนาระดับเยาวชน กลุ่มเป้าหมายการพัฒนาระดับประชาชนทั่วไปและกลุ่มเป้าหมายระดับนานาชาติ เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงและความเจริญขึ้นของสังคมสอดคล้องกับทัศนะของ ดิน ปรัชญพฤทธิ์ (2555) ที่เห็นว่า “การพัฒนาสังคมเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นเพื่อให้ปลอดภัยจากความยากจน ความไม่รู้และความเจ็บไข้ได้ป่วยและความหวาดกลัวตลอดจนมุ่งที่จะให้ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพศักดิ์ศรี ความใฝ่ฝันและความพึงพอใจในชีวิตของตนด้วย กลุ่มเป้าหมายการพัฒนาแก่คนทุกระดับในสังคมของหลวงพ่อวิริยงค์ฯ ก็เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นทั้งทางวัตถุนิยมและจิตนิยม

เปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในอดีต (ก่อนปี 2530) กับปัจจุบัน กรณี พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร)

ด้านการเมือง การพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในอดีต (ก่อนปี 2530) มีเรื่องการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อเป็นกลไกการพัฒนาชาติของหน่วยงานภาครัฐ ส่วนการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในปัจจุบัน โดย พระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) มีความเป็นอิสระในการดำเนินโครงการพัฒนาโดยปราศจากเรื่องการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง

ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในอดีต (ก่อนปี 2530) และการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในปัจจุบัน (หลวงพ่อวิริยงค์ฯ) ในด้านเศรษฐกิจ มีจุดมุ่งเน้นอย่างเดียวกันคือเรื่องปากท้องของประชาชนโครงการเพื่อการพัฒนาจึงมุ่งเน้นการฝึกอาชีพเพื่อสร้างงานสร้างรายได้เป็นหลัก เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงตนอยู่ได้ในลักษณะครอบครัวมีสุขชุมชนเข้มแข็ง

ด้านสังคม การพัฒนาสังคมของพระสงฆ์นักพัฒนาในอดีต (ก่อนปี 2530) และพระสงฆ์นักพัฒนาในปัจจุบัน (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) ในด้านสังคมใช้หลักการมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาทางด้านสังคมเพราะการมีส่วนร่วมคือสำนักทางสังคมอย่างเป็นธรรมชาติที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ สมบูรณ์ สุขสำราญ (2530) ที่ว่า “การปลุกน้ำใจแห่งการมีส่วนร่วมทางสังคม การรวมกลุ่มในหมู่บ้านและการลดความขัดแย้งทางผลประโยชน์ภายในหมู่บ้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานการสร้างเอกภาพและบูรณาการในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมที่สุด” การมีส่วนร่วมจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการพัฒนาสังคมให้เกิดความยั่งยืน

การที่พระสงฆ์เข้าไปแสดงบทบาทและมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคมของภาครัฐในอดีตที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นโครงการที่ดำเนินนโยบายวางแผนโดยภาครัฐหรือโครงการใหม่ๆ ที่พระสงฆ์คิดค้นขึ้นมาเพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของสังคมย่อมแสดงให้เห็นว่าในฐานะที่พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไม่ได้อยู่นิ่งเฉยต่อความทุกข์ยากลำบากของคนในสังคม ยิ่งตื่นตัวเดือดร้อนใจแทนชาวบ้านอาจทนเห็นความลำบาก พระสงฆ์จึงต้องลุกขึ้นมาช่วยพัฒนาสังคมโดยอาศัยบทบาทและสถานะในความเป็นผู้นำทั้งทางโลกและทางธรรมช่วยเหลือสังคมในทุกรูปแบบ ทั้งหมดของการพัฒนาย่อมมีส่วนให้การสนับสนุนกระบวนการพัฒนาของภาครัฐและประชาชนทั้งสิ้น หลายโครงการพัฒนาของพระสงฆ์ได้ช่วยแก้ปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองและด้านสังคมได้อย่างแท้จริง บางครั้งออกมาในรูปแบบของการพัฒนาทางด้านวัตถุ บางครั้งออกมาในรูปแบบของการพัฒนาทางด้านจิตใจหรือแม้กระทั่งออกมาในรูปแบบของการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจควบคู่กันไป ยังผลให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้นกล่าวคือ “ให้ประชาชนถึงสุข เพื่อปลุกคุณธรรม”

ข้อเสนอแนะ

1. โครงการเพื่อการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์หลายโครงการที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีแต่ขาดความต่อเนื่องเมื่อพระสงฆ์รูปนั้นมรณภาพไปก็ไม่มีคนสานต่อโครงการด้านการพัฒนาสังคมดังกล่าว ทำให้โครงการเหล่านั้นต้องปิดตัวไป ผู้วิจัยเห็นว่าหน่วยงานของภาครัฐควรเข้าไปสานต่อ โดยจัดตั้งเป็นองค์กรเพื่อการพัฒนาชุมชนโดยให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในโครงการดังกล่าว ซึ่งไม่ใช่ภาครัฐเข้าไปควบคุมโดยข้าราชการ แต่ให้คนในชุมชนเป็นผู้นำกันเองแต่ภาครัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุน

2. การดำเนินงานพัฒนาสังคมของพระสงฆ์นักพัฒนา ที่ต้องอาศัยเงินบริจาคแก่ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธา ซึ่งในบางครั้งเงินบริจาคไม่เพียงพอประเด็นดังกล่าวอยากให้ภาครัฐให้เงินอุดหนุนเพื่อให้โครงการพัฒนาเดินต่อไปได้ จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าภาครัฐไม่ค่อยให้การสนับสนุนเพราะข้าราชการในท้องถิ่นไม่ได้รับประโยชน์จากโครงการดังกล่าวอีกทั้งไม่มีผลต่อความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่จึงละเลยต่อโครงการเพื่อการพัฒนาดังกล่าว

3. โครงการของพระสงฆ์ที่ภาครัฐได้เข้าไปให้การสนับสนุนแต่กลับไม่ได้ช่วยส่งเสริมซ้ำยังแทรกแซงโครงการ เพราะมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้บทบาทพระสงฆ์ลดลง ลักษณะดังกล่าวไม่เป็นการส่งเสริมแต่กลับทำลายกระบวนการพัฒนา ภาครัฐจึงควรทบทวนบทบาทในประเด็นนี้ ซึ่งการส่งเสริมคือการช่วยสนับสนุนระดับประจักษ์ไม่ใช่การเข้าไปแทรกแซงทั้งกระบวนการเพราะผิดหลักการพัฒนา ซึ่งทุกภาคส่วนต้องมีส่วนร่วม

4. แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมจากการวิจัย ผู้วิจัยพบว่าจะยังคงมีพระสงฆ์นักพัฒนาต่อไปเรื่อยๆ และกระบวนการพัฒนาสังคมภายใต้สังฆพัฒน์ก็จะเป็นกระบวนการที่ขับเคลื่อนสังคมไปข้างหน้าในอนาคตตราบดีที่สถาบันทางสังคมคือ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงผูกพันเป็นสถาบันทางสังคมที่เหนียวแน่น ซึ่งจะต้องประสานกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันเพื่อพัฒนาสังคมประเทศชาติร่วมกันต่อไป

5. จุดแข็งของกระบวนการพัฒนาสังคมโดยพระสงฆ์คือการใช้พลังจารีตนิยม (Traditional forces) ผสมกับการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนทุกภาคส่วนในสังคม เป็นจุดแข็งของการพัฒนา เพราะโดยบทบาทและสถานภาพของพระสงฆ์ถูกกำหนดให้เป็นผู้นำทั้งทางจิตวิญญาณ (ทางธรรม) และทางโลก การระดมสรรพกำลังด้านการพัฒนาที่อาศัยความศรัทธาประชาชนเป็นหลักสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา แต่กระนั้นจุดอ่อนก็คือความต่อเนื่องของการดำเนินการพัฒนา เมื่อพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำการพัฒนามรณภาพไปก็ขาดการสานงานต่อทำให้โครงการเพื่อการพัฒนาที่มีอันต้องหยุด อีกทั้งงบประมาณถ้าจะอาศัยเฉพาะเงินบริจาคก็คงไม่เพียงพอ ในฐานะที่กระบวนการสังฆพัฒนาเป็น

อีกหนึ่งเครื่องมือที่เป็นกลไกการพัฒนาสังคมของภาครัฐ รัฐบาลจึงต้องจัดสรรงบประมาณในส่วนนี้โดยเฉพาะ เพื่อสนับสนุนโครงการพัฒนาสังคมโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ขับเคลื่อนในบทบาทองค์การพัฒนาเอกชน

เอกสารอ้างอิง

- จิรวรรณ ภักดีบุตร. (2546). **ผู้นำทางสาธารณประโยชน์และประชาสังคม. ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม นักพัฒนาผู้นำทางสังคม.** กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชนิกานต์ เพชรงาม. (2560). **แนวทางการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในงานการจัดการทรัพยากรมนุษย์: เทคนิคเดลฟาย. มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ วารสารราชชนครินทร์ มกราคม-มิถุนายน 2560 (89-97).**
- ดิน ปรัชญพฤทธิ. (2555). **การบริหารการพัฒนา ความหมาย เนื้อหาแนวทางและปัญหา.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระราชาวงมณี. (2512). **การรักษาฐานะของสถาบันพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ : สังคมศาสตร์ปริทัศน์.
- พระมหาสมทรง สิริธโร. (2525). **บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในอนาคต.** กรุงเทพฯ : ศาสนาเพื่อการพัฒนา.
- พินิจ ลาภานานนท์. (2529). **บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมบุรณ์ สุขสำราญ. (2530). **การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา.** กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย.
- อานันท์ ปันยารชุน. (2541). **ผู้นำ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- Somboon Suksamran. (1982). **Buddhism and politics in Thailand : A study of socio-political change and political activism of the Thai sangha.** Singapore : ASEAN Economic Research Unit, Institute of Southeast Asian Studies.
- Somboon Suksamran. (1988). **A Buddhist approach to development : The case of development monks in Thailand.** Singapore : ASEAN Economic Research Unit, Institute of Southeast Asian Studies.